

ΟΙ «ΜΝΗΜΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ» ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥΣ
ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ WORKSHOP Αθήνα, 2
Μαρτίου 2019

**«Μιλάμε για τα δύσκολα
στο σχολείο;»
Διδακτικά σενάρια για
αμφιλεγόμενα ζητήματα**

Βασιλική Σακκά

**Ν. Εγγονόπουλος: Εμφύλιος
Πόλεμος**

Ευαίσθητα, τραυματικά, αμφιλεγόμενα: δύσκολα θέματα

- Ποια είναι και πώς ορίζονται;
- Πρέπει να αναφερόμαστε σε αυτά ή να τα αποφεύγουμε;
- Υπάρχει χρόνος απόστασης ασφαλείας από το ιστορούμενο γεγονός;
- Πόσο επηρεάζει η σύγχρονη συγκυρία στη διδακτική τους προσέγγιση;
- Ποιος ο ρόλος της Δημόσιας Ιστορίας;
- Πόσο ελεύθερος είναι ο εκπαιδευτικός να τα προσεγγίσει στην τάξη;
- Με ποιο τρόπο τα προσεγγίζουμε;
- Με ποιες προϋποθέσεις;

Ευαίσθητα, τραυματικά και επίμαχα γεγονότα στην ελληνική ιστορία

- Εμφύλιοι πόλεμοι της Επανάστασης του 1821
- Ο Εθνικός Διχασμός
- Η ήττα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897
- Η Μικρασιατική Εκστρατεία και Καταστροφή
- Ο δωσιλογισμός
- Οι διαφορές και οι συγκρούσεις μεταξύ των αντιστασιακών οργανώσεων στη κατοχή
- Ο Εμφύλιος Πόλεμος 1946-49
- Τα Σεπτεμβριανά στην Κωνσταντινούπολη 1955
- Το Κυπριακό
- Το Μακεδονικό ζήτημα
- Οι εθνικοί μύθοι

«Σκεφτόμαστε
πραγματικά, μόνον
όταν ερχόμαστε
αντιμέτωποι με
προβλήματα»

John Dewey

Οι παιδαγωγικές προϋποθέσεις για τη διδασκαλία τέτοιων θεμάτων

- Η συμπερίληψη αμφιλεγόμενων θεμάτων στον κανόνα της σχολικής ιστορίας υποστηρίζεται σε πολλές χώρες ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και σχετίζεται κυρίως με την εκπαίδευση στη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στο πλαίσιο αυτό, στόχος της προσέγγισης αμφιλεγόμενων θεμάτων είναι να:

- προετοιμάσει τους αυριανούς πολίτες για τη **διαχείριση σύνθετων θεμάτων** που θα αντιμετωπίσουν στη ζωή τους,
- παράσχει τη δυνατότητα στους μαθητές **να αναγνωρίζουν προκαταλήψεις και στερεότυπα,**
- τους καταστήσει ικανούς να αξιολογούν τα τεκμήρια και τα επιχειρήματα αλλά και να μπορούν να τεκμηριώνουν τις απόψεις τους καθώς , ζητώντας το ίδιο από τους υπόλοιπους συμμαθητές τους και αυριανούς πολίτες.

Κι ακόμη να :

- Τους βοηθήσει να παρακάμπτουν τις μονομερείς και αβάσιμες ιστορικές ερμηνείες (Barton-Levstik, 2004)
- τους καταστήσει ικανούς να συνδυάσουν τη καλλιέργεια δεξιοτήτων κριτικής σκέψης με τη συναισθηματική ανάπτυξη,
- τους παράσχει ευκαιρίες εξέτασης αλληλοσυγκρουόμενων και πολυτροπικών πηγών
- τους βοηθήσει να αναπτύξουν ηθικές στάσεις και την ικανότητα ενσυναίσθησης

Έρευνες που έχουν γίνει μετά τη δεκαετία του 1960, έχουν παρουσιάσει ότι οι μαθητές που έχουν διδαχθεί τέτοια θέματα:

- Εμφανίζουν θετικότερες πολιτικές στάσεις στη μετέπειτα ζωή τους ως πολίτες.
- Έχουν μεγαλύτερη διάθεση πολιτικής συμμετοχής με ανεπτυγμένες δεξιότητες επικοινωνίας και κριτικής προσέγγισης

(Δ. Μαυροσκούφης, 2015)

Πώς προσεγγίζουμε ευαίσθητα και τραυματικά γεγονότα;

9

Με βάση τις αρχές της Νέας Ιστορίας:

- Σημασία ολιστικών και πολυπρισματικών θεωρήσεων του παρελθόντος με σύγκριση ιστορικών πηγών

Προσοχή: Δεν ενδίδουμε στο «καθήκον της μνήμης» και δεν ποινικοποιούμε αναδρομικά το παρελθόν (ιστορικός αναχρονισμός). Ιστοριοποιούμε το γεγονός.

Διαιρεμένη μνήμη: διχασμός ανάμεσα στην απόλυτη ταύτιση με το τραυματικό παρελθόν και την ανάγκη κριτικής αποστασιοποίησης

Τι θέλουμε;

10

- Να κεντρίσουμε το κριτικό ενδιαφέρον των μαθητών με την επεξεργασία αμφιλεγόμενων θεμάτων
- Να τους προκαλέσουμε να ερευνήσουν, να μπουν στη θέση του άλλου, να κατανοήσουν τις συνθήκες της εποχής και μέσα σε αυτές να τοποθετήσουν και να επιχειρήσουν να ερμηνεύσουν τις πράξεις των ανθρώπων (**Ιστοριοποίηση**)
- Να κατανοήσουν ότι υπάρχουν **διαφορετικές** ερμηνευτικές προσεγγίσεις, ιδιαίτερα σε δύσκολα και αντιφατικά ιστορικά θέματα
- Να κατανοήσουν το **σημερινό κόσμο** μέσα από κριτικές προσεγγίσεις του παρελθόντος

Διδακτικό πλαίσιο. Αποφεύγουμε:

- Την αποδοχή συλλογικής ενοχής και τον καταλογισμό συλλογικής ευθύνης
- Μανιχαϊστική υπεραπλούστευση ιστορικών δρώμενων
- Διπολική, ρατσιστική, ηθικολογική ή ποσοτική ερμηνεία (καλοί-κακοί)
- Απολογητική ερμηνεία του συλλογικού θύτη
- Αυτοδικαιωτική ερμηνευτική προοπτική του θύματος
- Ανακριβείς και δυσανάλογες ιστορικές συγκρίσεις

Πολύ χρήσιμη: η αναλογία

12

- Τι συνέβη σε άλλες χώρες;
- Πώς αντιμετωπίστηκε το τραύμα;
- Μήπως δεν είμαστε οι μόνοι που βίωσαν την τραυματική κατάσταση; x
- «Αρχετυπικές» συγκρουσιακές καταστάσεις:
Ισπανικός Εμφύλιος, Βόρεια Ιρλανδία, πρώην Γιουγκοσλαβία, Αραβο-ισραηλινή σύγκρουση, κυβέρνηση Βισϋ, δίκες και τιμωρία δωσιλόγων κλπ

Απαιτείται πολύ καλή προετοιμασία και μεγάλη προσοχή

Ωστόσο: παιδαγωγικό διακύβευμα. Προβλήματα -δυσκολίες

- Η αντίσταση των εκπαιδευτικών της τάξης (άγχος-ηθικός πανικός)
- Η κυρίαρχη ιδεολογία, η απώθηση, η αδυναμία επεξεργασίας του τραύματος από τις ομάδες-θύματα
- Ο εθνικισμός ως εσωτερικευμένη ιδεολογία και στάση ζωής
- Δεσπόμενη στο δημόσιο χώρο τάση ανάδειξης κοινών βιωμάτων και στάσεων και δαιμονοποίηση αντιθέσεων, και συγκρούσεων
- Παροντισμός, προοδοκεντρισμός και ιστορικός φρονηματισμός στάσεων και αντιλήψεων των παιδιών (Κόκκινος, 2015)

Ερώτημα: Πώς επηρεάζουν

- ♦ Ο δημόσιος λόγος (Μ.Μ.Ε.- social media)
- ♦ Η εικόνα- αναπαραστάσεις
- ♦ Ο δημόσιος χώρος
- ♦ Οι πολιτικές τοποθετήσεις

τη συγκρότηση της ιστορικής
και πολιτικής συνείδησης του μαθητή;

Συνηθέστερα συγκρουσιακά/ αμφιλεγόμενα θέματα

Διαφωνίες ιστορικών
Θέματα τα οποία διχάζουν κοινωνίες
Κατηγορίες πολέμων – δικαιολόγηση πολέμων
Σημασία πολιτικών, κοινωνικών και άλλων παραγόντων
Αίτια πολέμων
Εμφύλιες διαμάχες

-
7. Πολιτικά συστήματα
 8. Μαζικές εξοντώσεις και γενοκτονίες
 9. Δουλεία
 10. Σχέσεις της Δύσης με το Ισλάμ
 11. Μεταναστευτικά ρεύματα
 12. Αποικιοποίηση και εθνοαπελευθερωτικά κινήματα

-
13. Ναζισμός και κομμουνισμός
 14. Ζήτημα τρομοκρατίας
 15. Ιστορική μνήμη και ιστορικά γεγονότα
 16. Αναζήτηση βαθύτερων ριζών για σύγχρονα γεγονότα
 17. Εύρεση αναλογιών μεταξύ γεγονότων σύγχρονων και του παρελθόντος

Παράμετροι διδασκαλίας συγκρουσιακών θεμάτων

1 διαφορετικές ομάδες ανθρώπων σε μια κοινωνία
διαφορετικές απόψεις πάνω σε ένα θέμα

2 Διαφορετικές ομάδες

διαφορετικές πληροφορίες
διαφορετικές ερμηνείες πληροφοριών

3 διαφορετική κοσμοαντίληψη
διαφορετικές ερμηνείες

4 διαφορετικά συστήματα αξιών → διαφορετικές κοσμοαντιλήψεις

5 τα συγκρουσιακά θέματα δε λύνονται πάντα με τη λογική

6 μπορεί να λυθούν
όταν

αυξάνονται οι πληροφορίες
αυξάνεται η δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών ομάδων

Καλές πρακτικές και τεχνικές

Απαραίτητη
κατά τη
διδασκαλία των
συγκρουσιακών
θεμάτων είναι
η ανάπτυξη
καλών
«πρακτικών»
και τεχνικών
γιατί μέσω
αυτών:

Διαμορφώνεται κλίμα
συνεργασίας και
εμπιστοσύνης

Επιτρέπεται η ανάπτυξη
του δημοκρατικού
λόγου

Δίνεται η δυνατότητα
δραστηριοποίησης μη
ενεργών μαθητών

(Δ. Μαυροσκούφης, 2015)

Τεχνικές

Ιδεοθύελλα

Συζήτηση σε ομάδες

Εργασία σε ομάδες

Debate

Παιχνίδι ρόλων

Προσομοίωση

Συνέντευξη μεταξύ μαθητών

Χρήση ερωτηματολογίων για τη
διερεύνηση γνώσεων/απόψεων

Ενεργητική ανάγνωση

Μάθηση μέσω γραπτής εργασίας

Χρήση εικόνων και εφημερίδων

Δημιουργία ιστοριών και μετατροπή αυτών σε
ταινία

Επικοινωνιακές αξίες ή διαθέσεις απαραίτητες για την εμπλοκή σε έλλογη διαφωνία

υπομονή

ανεκτικότητα

σεβασμός
στις
διαφορές

προσεκτική
& ενεργητική
ακρόαση

έντιμη αυτο-
έκφραση

τήρηση
συμφωνημέν
ων
διαδικασιών

ελευθερία
έκφρασης

ισοτιμία

Μαθητές

Λιγότερο βέβαιοι για
την αρχική τους
θέση

Συλλογή πολλών
πληροφοριών

Κριτική ανάλυση του
ζητούμενου

Προσωπική εμπλοκή
επί του θέματος

Εκπαιδευτικός

Καθοδηγεί τους μαθητές χωρίς να
στηρίζεται σε προηγούμενες
απόψεις

Προώθηση της μάθησης χωρίς την
στήριξή της στο σχολικό εγχειρίδιο

(Στρατηγική
απομυστικοποίησης:
καθοδηγητικός δάσκαλος)
P. Clark, 2005

Παράδειγμα: Η συνεργασία με τον κατακτητή

Τάγματα Ασφαλείας: πληροφορίες

Τοπικές διαφοροποιήσεις

- *Ευζωνικά Τάγματα* (κυβέρνηση Ράλλη*, 1943): 9 τάγματα, 5.725 άνδρες
- *Τάγματα Ασφαλείας* (πρωτοβουλία εθνικοφρόνων στελεχών ελληνικού στρατού, 1943, Πελοπόννησος-υπό τον Δ. Παπαδόγγονα-ζητούν όπλα από τους Γερμανούς): 5 Τάγματα (Τρίπολη, Σπάρτη, Γύθειο, Μελιγαλάς, Γαργαλιάνοι), 4.000 άνδρες (+ Τάγμα Χωροφυλακής Χανίων)
- Εθελοντικές αντι-Εαμικές ένοπλες ομάδες, κυρίως στην Αττική και σε διάφορα επαρχιακά κέντρα.

- Μονάδες Εθνικιστών Βορείου Ελλάδος (συγκροτήθηκαν απευθείας από τους Γερμανούς*): 10 τάγματα στη Μακεδονία και 4 στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ελλάδα – με έντονη ανομοιογένεια π.χ. ο εθνικοσιαλιστικός *Εθελοντικός Ελληνικός Στρατός* του Γ. Πούλου με πρακτικές τυφλής και ανεξέλεγκτης βίας (Χορτιάτης), ο *Εθνικός Αγροτικός Σύνδεσμος Αντικομμουνιστικής Δράσεως* (Θεσσαλία), το *Εθνικό Απόσπασμα Καταδίωξης Κομμουνιστών* (Φριτς Σούμπερτ) και η *Εθνική Ελληνική Ασφάλεια Πόλεως Θεσσαλονίκης* (Α. Δάγκουλας) κ.ά.
- Τουρκόφωνες Ποντιακές Μονάδες (Μιχάλαγας-Κιτσά Μπαζάκ) με επιρροή στην εθνοτική τους ομάδα (και πολλές και σύνθετες διαφοροποιήσεις)

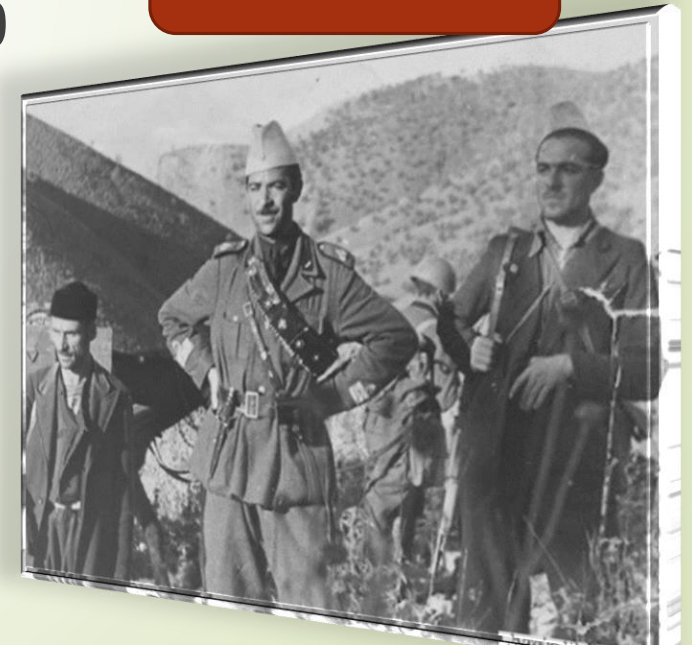
➤ Αντιστασιακές πολιτικοστρατιωτικές οργανώσεις μειονοτικών πληθυσμών με αλυτρωτικό-αποσχιστικό πρόγραμμα*:

1. Σλαβομακεδονικά Εθελοντικά Τάγματα Ασφαλείας/ Τάγματα Βέρνερ (Οχράνα), 2.500-3.500 άνδρες (Πέλλα, Φλώρινα, Καστοριά) και
2. Ένοπλες ομάδες της Εθνικής Αλβανικής Διοίκησης της Τσαμουριάς (Ξίλια), 2.500-3.000 άνδρες (Θεσπρωτία)
3. Αξονικό Μακεδονικό Κομιτάτο Καστοριάς (1.600 άνδρες) και
4. η Βλάχικη Λεγεώνα (2.500 άνδρες)

*Στρατηγική που εφαρμόστηκε σε όλη την Ευρώπη

1. Anton Kaltchev
2. Mazar Dino

Διαφοροποιήσεις: Προέλευση και χαρακτηριστικά των πληθυσμιακών ομάδων των T.A.

24

(στελέχη: ανταγωνιστικές ομάδες αξιωματικών-μέλη: ποικιλία)

- Κίνητρα (αντικομμουνισμός, φόβος, εκδίκηση, φτώχεια, επιβίωση, πλιάτσικο, εξουσία, υπεράσπιση ταξικών συμφερόντων)
- Άνθρωποι: πένητες, εγκληματικοί τύποι, εθελοντές ναζιστικής ιδεολογίας, αξιωματικοί αντικομμουνιστές, ρεβανσιστές (αντι-EAM), μέλη ανταγωνιστικών προς το EAM άλλων οργανώσεων

Κοινά χαρακτηριστικά

- Οργανικό τμήμα των κατοχικών στρατευμάτων: προϊστάμενες γερμανικές αρχές, κοινά μνημόσυνα
- Κοινές δημόσιες διακηρύξεις, ιδεολογική ταύτιση
- Συστράτευση εναντίον του ΕΛΑΣ και κυρίως της βάσης του (μικτές ελληνογερμανικές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις). Αντικομμουνισμός
- Εθνικισμός-αντικομμουνισμός
- Αγριότητα παραδειγματική

Μεταπολεμικός κόσμος

26

- Δίκες και ελάχιστες καταδίκες
- Αξιοποίησή τους στον Εμφύλιο Πόλεμο
- Σταδιακή κοινωνική, πολιτική και οικονομική τους αποκατάσταση
- Αμφίθυμη στάση εθνικόφρονος κόσμου
- Πλήρης αποκατάσταση δωσιλόγων με τη δικτατορία του 1967
- Ιστοριογραφικές διαμάχες και υπόρρητη απόπειρα αποκάθαρσης (περιβάλλον κρίσης)

Πώς επιλέγουμε;

27

- Μελετώντας τις ελλείψεις των σχολικών εγχειριδίων και έχοντας στο νου τη σημερινή ζοφερή συγκυρία στην Ελλάδα και τον κόσμο

Με στόχο:

- την προβολή πτυχών της ιστορίας που δεν έχουν αναδειχτεί επαρκώς
- την ανάδειξη επίμαχων θεμάτων
- να αποκτήσουν οι λέξεις το πραγματικό τους νόημα ενάντια στις παρα-χρήσεις και καταχρήσεις τους

Δημόσια ιστορία και κοινωνικοπολιτική κρίση

- «Βάρκιζα τέλος»
- «Δωσίλογοι, ταγματασφαλίτες, κουκουλοφόροι»
- «ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, ΜΕΛΙΓΑΛΑΣ»
- «Πηγάδα: χίλιοι καλοί χωράνε»
- «Αίμα, τιμή...»
- «Θα γυρίσουμε και θα τρέμει η γη»
- «Τσεκούρι και φωτιά στα κόκκινα σκυλιά»

Παράδειγμα: Συνεργασία με τον κατακτητή: Δωσιλογισμός -Τάγματα Ασφαλείας

- Σχολικό εγχειρίδιο Ιστορίας Γ' Λυκείου:
- «Πουθενά σε όλον τον κόσμο δεν ήταν τόσο μαζική η Εθνική Αντίσταση και ο αριθμός των συνεργατών τόσο περιορισμένος»

Ερωτήσεις:

- **Τι ήταν οι δωσίλογοι;**
- **Ποιοι ήταν οι δωσίλογοι;**
- Τι απέγιναν οι δωσίλογοι μετά την Κατοχή;
- Ποιο ρόλο έπαιξαν στον Εμφύλιο Πόλεμο;
- Τι συνέβη με τους δωσίλογους στην υπόλοιπη Ευρώπη;

Ερευνητικά ερωτήματα

- Τι γνωρίζετε για τη συνεργασία Ελλήνων με τις Γερμανικές κατοχικές δυνάμεις;
- Ποιοι ήταν οι δωσίλογοι/ συνεργάτες των Ναζί;
- Γιατί κάποιοι Έλληνες κατατάχτηκαν στα Τάγματα Ασφαλείας ή σε άλλες παρόμοιες στρατιωτικές δυνάμεις;
- Ποια ήταν η κοινωνική προέλευση, τα κίνητρα και οι προοπτικές για τους συνεργάτες των Ναζί;
- Τι συνέβη μετά το τέλος του πολέμου στους συνεργάτες των Ναζί;
- Τι συνέβη στις γυναίκες συνεργάτιδες;
- Αναπαραστάσεις δωσιλόγων;

Κατηγορώ... ~ J' ACCUSE

Σκίτσο του Φωκίωνα Δημητριάδη

http://sendec.blogspot.gr/2009/10/blog-post_28.html

Ευζωνικά Τάγματα-Τάγματα Ασφαλείας

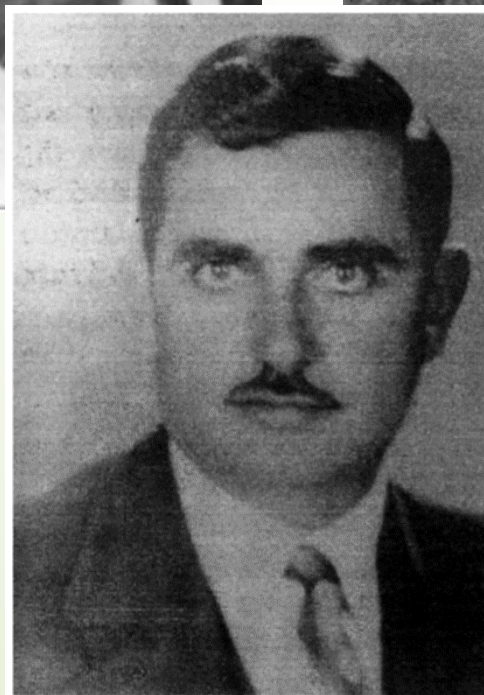
Bundesarchiv, Bild 101I-178-1536-18A
Foto: Schütte | 1943

Νίκος Μπουραντάς,
Κισά Μπατζάκ,
Γιώργος Μαγγανάς,
Αντόν Τσαούς
(Αντώνης
Φωστερίδης)

Γύρισα τα μάτια.

* δάκρυα γιομάτα
κατά το παραθύρι
Και κοιτώντας έξω*
καταχιονισμένα
τα δέντρα των
κοιλάδων

Αδελφοί μου, είπα
ως κι αυτά μια μέρα
κι αυτά θα τ'
ατιμάσουν

Προσωπιδοφόροι *
μες

στον άλλον αιώνα
τις θηλιές ετοιμάζουν

Οδυσσέας Ελύτης,
Άξιον Εστί, (απ. η')

Κοκκινιά, Παρασκευή 17
Αυγούστου 1944.
«Προσοχή-προσοχή! Σας
μιλάνε τα τάγματα
ασφαλείας. Όλοι οι
άνδρες από 14 ως 60
ετών να πάνε στην
πλατεία της Οσίας Ξένης
για έλεγχο ταυτοτήτων.
Όσοι πιαστούν στα
σπίτια τους θα
τουφεκίζονται επί
τόπου! »

**Χαρακτικό του Τάσσου:
μπλόκο 1944**

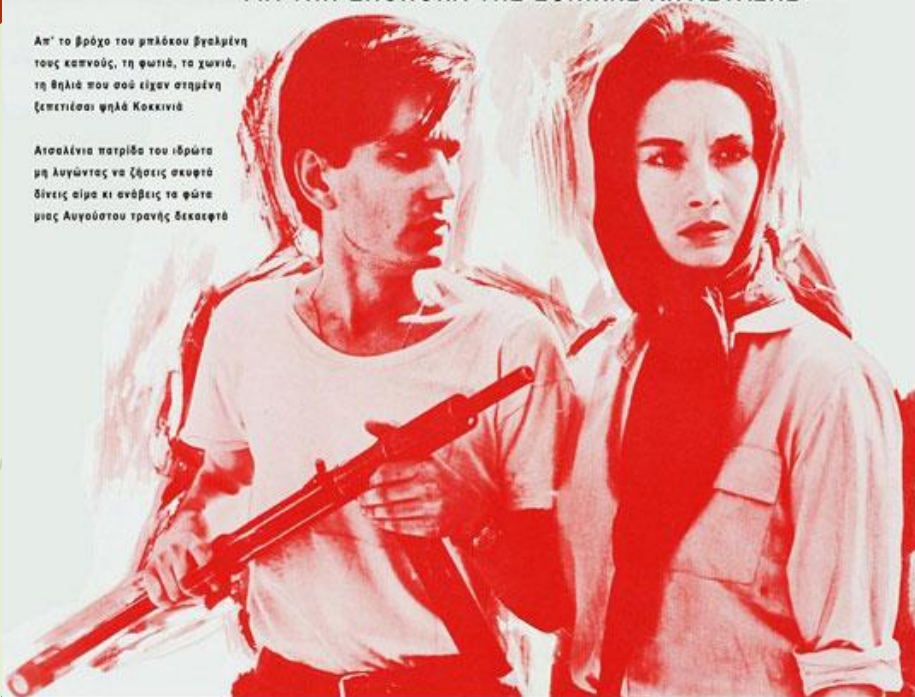
Υπάρχει ένα διαφορετικό σινεμά και είναι εθουδαίο

NEW STAR
ΕΛΛΗΝΙΚΗ, ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ, ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΗ

ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΠΟΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Απ' το βρόχο του μπλόκου βγαλμένη
τους καπνούς, τη φωτιά, τα χωνιά,
τη θηλιά που σου είχαν σπahrνή
ξεπετάςαι ψηλά Κοκκινιά

Ατσαλένια πατρίδα του ιδρώτα
μη λυγώντας να ζήσεις σκυφτά
δίνεις αίμα κι ανάβεις τα φώτα
μιας Αυγούστου τρανής δεκαεφτά

ΤΟ ΜΠΛΟΚΟ

ΜΟΥΣΙΚΗ
ΜΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ

ΣΚΗΜΟΘΕΣΙΑ
ΑΔΩΝΗ ΚΥΡΟΥ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ
Γ. ΠΑΜΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΣ ΔΑΜΑΛΗΣ

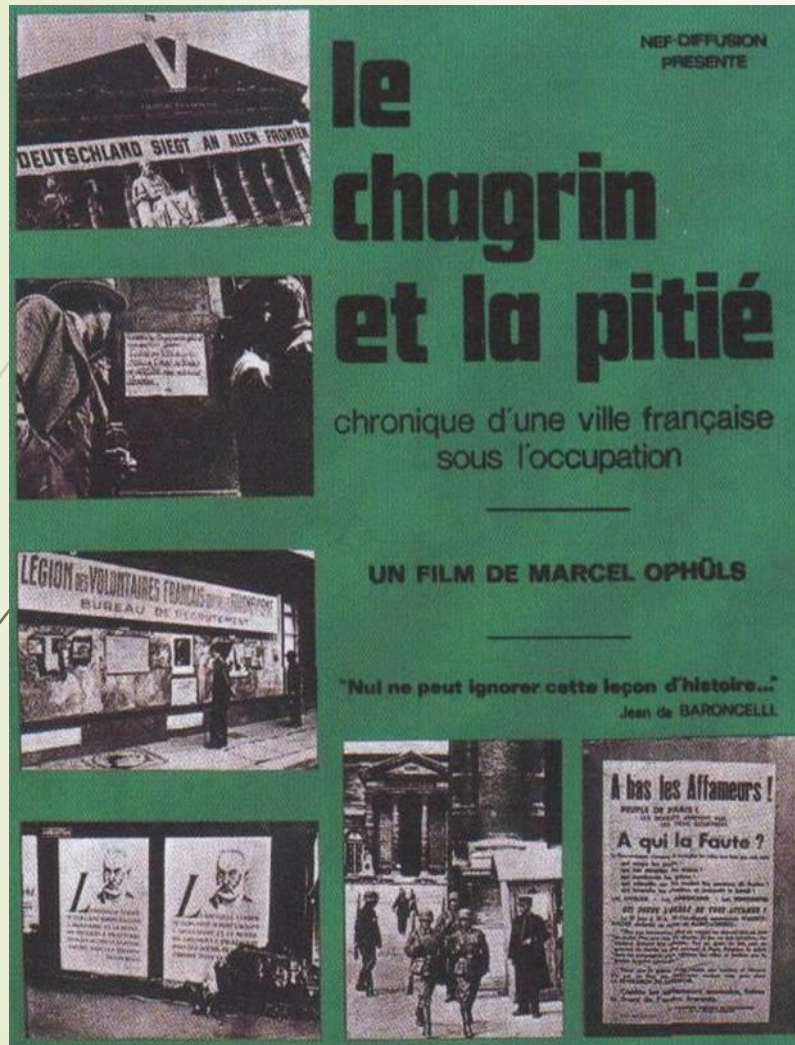

Διανομή: ARTPLEX ATTICA Α.Ε., Αριστέιδου 13, Καλλιθέα, 176 71, τηλ.: 2109512991, fax: 210 9566245, email: newstarcine@gmail.com

Το Μπλόκο, του Άδωνι Κύρου, 1964

Ο Αρτέμης
Μάτσας, ως
δωσίλογος σε
ελληνικές ταινίες

Le Chagrin et la Pitié (Η θλίψη και ο οίκτος)
Marcel Ophüls (1969)

Ομαδοσυνεργατική εργασία

Χωρίζουμε τους μαθητές σε 5 ομάδες οι οποίες θα διερευνήσουν τις εξής θεματικές:

- **Η ταυτότητα των Ταγμάτων Ασφαλείας**
- **«Ο εχθρός εντός των τειχών»: ποιον πολεμούν τα Τάγματα Ασφαλείας;**
- **«Προσωπιδόφοροι, μες στον άλλο αιώνα...». Αναπαραστάσεις του δωσιλογισμού**
- **Δωσίλογοι και «συνεργάτες»: το ευρωπαϊκό πλαίσιο**
- **Η μεταπολεμική διαχείριση της δωσιλογικής μνήμης στην Ελλάδα)**

*Γάλλοι Ναζί στρατιώτες στη Ρωσία,
Νοέμβριος 1941.*

Γαλλική milice and αντιστασιακοί, Ιούλιος 1944

Bundesarchiv, Bild 146-1989-107-24 / Koll / CC-BY-SA 3.0

*Λετονική Επικουρική Αστυνομία συνοδεύει ομάδα Εβραίων,
Λιέπαγια, Ιούλιος 1941*

Λιθουανός Ναζί αστυνομικός με Εβραίους αιχμαλώτους, Βίλνιους, 1941

Bundesarchiv, Bild 183-B10160
Foto: Schmidt-Schaumburg | Juli 1941

*Πόστερ
στρατολόγησης
εθελοντών από τα
Ες Ες παροτρύνει
τους Ολλανδούς
«να συνενωθούν
στον αγώνα ενάντια
στο
Μπολσεβικισμό»*

Ο Walter Simana* και οι Έλληνες συνεργάτες του

*HSSPF: Höherer SS
Polizei Führer

«Χίτλερ, ο
Απελευθερωτής":
Ναζιστικό
προπαγανδιστικό
πόστερ στα
Ουκρανικά,
Δεκέμβριος 1942

Σήμα προσωπικού του
Ουκρανικού Απελευθερωτικού
Στρατού

Γερμανική Ναζιστική Αστυνομία ("Οπρο") με ντόπιους Ουκρανούς
συνεργάτες (στρατιωτικές Ομάδες Προστασίας- Schutzmannschaft),
Δεκέμβριος 1942

Bundesarchiv, Bild 121-1500
Foto: Scherer | Dezember 1942

Τσέτνικ (Σερβική εθνικιστική εθνοφρουρά)
φωτογραφίζονται με Γερμανούς στρατιώτες

Μονάδα της Ustaše στο Σεράγεβο

Unknown Croatian military photographer - Scanned from *Ustaška vojnica* book

<https://www.youtube.com/watch?v=kf9K7ljVjGE>

Το πέτρινο
λουλούδι,
μνημείο για τα
θύματα του
στρατοπέδου
συγκέντρωσης
του Jasenovac,
Κροατία

Ο Haj Amin al-Husseini χαιρετά ναζιστικά ενώ επιθεωρεί μονάδα Βόσνιων SS εθελοντών το 1943 με τον στρατηγό Sauberzweig των Waffen SS .

Bundesarchiv, Bild 146-1980-036-05 / Unknown / CC-BY-SA 3.0

<https://www.youtube.com/watch?v=Cy3aDlattrY0>

Collaboration horizontale

52

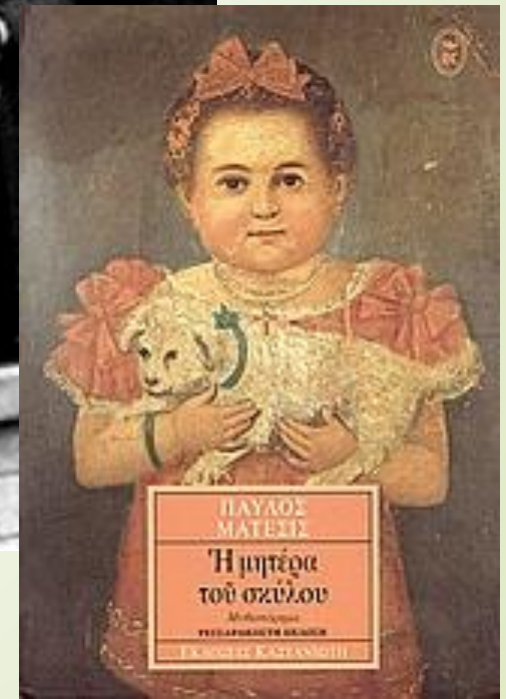
«Η τιμή του ψωμιού»

Η διαπόμπευση (Robert Kappa)

Femme tondue

Πρὸς τὸν «Ἐθνικὸν» Ἑλληνικὸ Στρατὸ

“Οπου

Ἐπιθυμῶ νὰ ὑποδείξω εἰς ὑμᾶς τὴν πραγματικότητα ἣτις ἔχει ὡς ἑξῆς :

1) Ἐξακολουθεῖτε νὰ δεικνύετε δραστηριότητα βοηθοῦντες τοὺς Γερμανοὺς καὶ πολεμᾶτε ἐναντίον τῶν δυνάμεων τῆς Ἐθνικῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

2) Ἡ Γερμανία ἔχει ἤδη ἀπωλέσει τὸν πόλεμον καὶ οἱ Γερμανοὶ ἐν Ἑλλάδι παραδίδονται καθημερινῶς. Ἡ βοήθεια πρὸς αὐτοὺς εἶναι πλέον ἄχρηστος καὶ πολὺ συντόμως θὰ σᾶς πετάξουν εἰς τὴν ἄκρην, εἰς ἄκρην ἀνεπιθύμητον.

3) Ἡ Ἐθνικὴ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς Παπανδρέου ἀπεκήρυξε τὴν ὀργάνωσιν ΕΕΣ ὀνομαστικῶς.

Προειδοποιήθητε ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ μάλιστα σᾶς συνέστησε αὕτη νὰ παύσητε νὰ πολεμᾶτε πρὸς ὄφελος τῶν Γερμανῶν. Ἐὰν ἐξακολουθῆτε νὰ συνεργάζεσθε καὶ νὰ συμπολεμᾶτε μετὰ τῶν Γερμανῶν ἡ Ἐθνικὴ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ λάβῃ πολὺ σοβαρῶς ὑπ’ ὄψιν τὴν δραστηριότητά σας αὐτήν.

4) Ἐχετε εἰσέτι τὴν εὐκαιρίαν νὰ παραδώσετε τὸν ὄπλισμόν σας εἰς τὴν IX Μεραρχίαν τοῦ ΕΛΑΣ, ἣτις εἶναι ὁ ἐπίσημος στρατὸς τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην.

5) Ἡ IX Μεραρχία ἔχει ἤδη ἐγγυηθῇ ὅτι εἰς περίπτωσιν παραδόσεώς σας εἰς αὐτήν δὲν θὰ ὑποσκήτε οὐδεμίαν ζημίαν προσωπικὴν καὶ ὀλικὴν εἰς τὰς χεῖρας τῶν.

6) Ἡ Συμμαχικὴ Στρατιωτικὴ Ἀποστολὴ μαρτυρεῖ διὰ τὴν ἐγγύησιν αὐτήν.

4—10—44

Λοχαγὸς ΓΟΥΪΣΤΕΝΤ

ΤΑ ΤΑΓΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΚΟΡΟΪΔΑ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ

ΕΚΕΙΝΟΙ, ΛΟΙΠΟΝ, ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΟΥΝ ΣΤΑ
ΤΑΓΜΑΤΑ ΕΙΝΕ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ
ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΤΗΣ. ΟΠΟΙΑ ΣΤΟΛΗ ΚΓ' ΑΝ
ΦΟΡΟΥΝ.

ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥΣ ΘΑ ΚΡΙΘΟΥΝ.

ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΔΕΝ ΚΡΥΒΟΝΤΑΙ
ΜΕ ΤΙΣ ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΕΣ ΣΤΟΛΕΣ

Ἡ ΜΕ ΨΕΜΜΑΤΑ ΠΩΣ ΕΧΟΥΝ ΔΗΘΕΝ

ΤΗ ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΙΝ.

ΚΑΤΑΡΑ ΚΙ ΑΠΛΩΣ ΠΑΛΙΟΥΣ
ΤΑΓΜΑΤΑΣΦΑΛΗΤΕΣ ΝΑ ΤΙ-
ΜΟΡΗΘΩΝ ΣΚΛΗΡΑ ΑΜΕΙΛΙ-
ΧΤΑ ΟΙ ΠΡΟΔΟΤΕΣ ΕΠΟΝ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΡΟΣ ΤΑ
ΝΑ ΔΙΑΛΥΘΩΝ ΤΑ ΤΑΓΜΑΤΑ
ΟΣΟΙ ΜΕΙΝΩΝ Σ' ΑΥΤΑ ΘΑ ΤΙΜΟΤΗΡΩΝ ΑΜΕΙΛΙΧΤΑ
ΤΣΟΛΙΑΔΕΣ ΧΟΡΟΦΥΛΑΚΕΣ
ΜΠΟΥΡΑΝΤΑΔΕΣ
ΔΩΣΤΕ ΤΑ ΟΠΛΑ ΣΑΣ ΣΤΟΝ **ΕΛΑΣ**
ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΕΙΣΤΕ ΔΙΠΛΑ ΣΤΟ ΛΑΟ ΓΙΑ ΤΗ
ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ ΕΑΜ

[illegible]

© AGROPHYSICS

GRACIFANTUM, 23. — Of course
want polymorphic, sometimes the
showing the following characters
the standing high and light as
to the brown outline of the
plant, some variety is not
known, the 'Eldon' one is
the variety of 'Aurantiacum'.

[illegible]

δια διασποράς

* Verfahren des Zählens ist ähnlich zu
Anzahlungen

[illegible]

Theresa Suzanne Hylton, 21, 401
 1/2 N. 1st St., St. Louis, Mo. 63101.
 1/2 N. 1st St., St. Louis, Mo. 63101.
 1/2 N. 1st St., St. Louis, Mo. 63101.
 1/2 N. 1st St., St. Louis, Mo. 63101.
 1/2 N. 1st St., St. Louis, Mo. 63101.
 1/2 N. 1st St., St. Louis, Mo. 63101.

ΗΡΧΙΣΕΝ Η ΔΙΚΗ
ΤΟΥ ΠΟΥΛΟΥ ΕΙΣ ΘΕΙ)ΝΙΚΗΝ

ΘΕΣ)ΝΙΚΗ, 22. (18. ηλ.).—
 "Ηρχισε σήμερα την πρωίαν ή δίκη
 του άρχηγού των Ταγματιών Ασφαλεί-
 ας επί κατοχής συνταγματάρχου Πού-
 λου, της συζύγου του Μαστιχούλας,
 του υιού του και δέκα επτά άλλων
 συνεργατών. Οι άνωτέρω κατηγοροϋν-
 ται ότι από το 1943 μέχρι του Νο-
 εμβρίου του 1944 είργασθησαν επί
 πληρωμή εις την γερμανικήν ύπηρεσίαν
 αντικατασκοπείας του δικτύου Βορείου
 Ελλάδος επί σκοπώ κατασκοπείας εις
 έαρος της χώρας των και δι' έργείας
 συμποτάζ μετά την άναχώρησιν των
 Γερμανών εκ Θεσσαλονίκης.

Πρώτος μάρτυς της κατηγορίας έ-
ξητασθη ό συνταγματάρχης Άθ. Χρυ-
σοχόου όστις εις σχετικήν έρώτησιν
του κατηγορουμένου Πούλου απήντη-
σεν ότι ό Πούλος έπολέμησε μόνον έ-
ναντίον της βουλγαρικής ΔΟΦ και όχι
έναντίον των Βουλγάρων Όχρανιτών,
οι όποιοι εύρίσκοντο πλησίον του ώ-
πλισμένοι.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ

ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

* Ίδιοκτήτης — Διευθυντής ΝΙΚΟΣ Π. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ *

Τρίτη 20 Φεβρουαρίου 1945

ΑΘΗΝΑΙ Έτος ΙΓ' — Περίοδος Β' — Αρ. 3116 — (28) • Γραφεία Οδός Πανεπιστημίου 41, Τηλεφώνων 35.404 • Τυπογραφεία: Στοά Πεσμαζόγλου, Τηλεφώνων 31.352 • Τιμή φύλλου δραχ. 20

ΑΥΡΙΟΝ ΑΡΧΙΖΕΙ Η ΜΕΓΑΛΗ ΔΙΚΗ ΤΩΝ „ΔΟΣΙΛΟΓΩΝ”

Ενώπιον του έπταμελούς Εφετείου, άκούζουν αύριον αϊ δίκαι τών „Δοσιλόγων” τών επί Κατοχής δηλαδή Πρωθυπουργών και Υπουργών. Είς τας άνωτέρω φωτογραφίας, όκτώ έκ τών δικάζομένων. Έξ άριστερών προς τα δεξιά: Διαλέτης, ύφυπουργός τών Στρατιωτικών, Κανακούρακης, της Έργασίας, Ίσολάκονγλου, πρωθυπουργός, Ι. Ράλλης, πρωθυπουργός, Τσιρονίκος, ύφυπουργός Οικονομικών, Ταβουλάρης, ύφυπουργός τών Έσωτερικών και της Ασφαλείας, Γερόντας, ύφυπουργός της Συνκοινωνίας. (Περί τών αύριονικών δικών νοσάοιμεν εις άλλην στήλην).

ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΕΙΝΑΙ
Η ΜΟΝΗ ΛΥΣΙΣ

“Έχει δηλωθή κατ’ επανάληψιν άπό της στήλης αυτής, ότι δέν υπάρχει καμία διάθεσις αντιμετώπισης εις τας σκέψεις της, άλλ’ αντιθέτως, ύπάρχει έξ ολοκλήρου ή διάθεσις να βοηθήσθι τώ κυβερνητικόν έργον, όσον και άν φαίνεται ώς έκ της φύσεως του άσχετό, με την πεποίθησιν ότι ή έπιτυχία του θα είνε έπιτυχία ήλληλική. Έξυπορευόμενοι τας καλώς έννοούμενα λαϊκά συμφέροντα. Με αυτήν την διάθεσιν, αισθανόμεθα την ύποχρέωσιν να είπωμεν καθόρα και χωρίς επιφυλάξεις την γνώμη μας, νιώθων όπως πιστεύομεν τις μεγάλης πλειονότητας του Έλληνικού Λαού, διά τόν τρόπον με τόν ό μένιστον τών έσωτερικών μας προβλημάτων, τώ Οικονομικόν. Δέν είνε άδύνατον τίποτε νών, τώ να είπώ καλώς ότι ή χώρα μας έχει καλωσύνη εις τόν άπελευθερωτικόν της άγώνα, εις ένα οικονομικόν γόνακ και ότι άποφύγεται μέσα εις αυτό. Άπό την έποχην που ή χώρα μας ήρθε εις τόν άστυκτικόν έστιάσειαν άποφύγει.

πειθή ή Έλλάς με την ήρωικήν της άμνησιν και την νίκην της εις την Άλβανίαν, δυνάμεσθε τόν πόλεμον τούλάχιστον κατά ένα έτος, όπως γενικά άναγνωρίζεται. Έχει τώ δικαίωμα να ζητήσθι διά την ανάσθαισιν της τας πολυμέσας δαπάνας μιας ήμερας, άπό τούς Συμμάχους της. Άλλή και λογικωτάτη ή σκέψις, ή όποια και έπρεπε να ύποστηρικθί άνενδότως άπό τήν ελληνικήν κυβέρνησιν. Οι Σύμμαχοί μας πρέπει να μας δώσουν χρημάτα. Καί έπί τούτου, άν δέν δεχθώμεν να μας τά δώσουν ως όφειλόν, τότε πρέπει άπωσθίμεν να πισθώμεν, διά τήν άποκατάστασιν των συνκοινωνιών, τού σήμερον δέν άποφύγεται.

Η Κυβέρνησις πρέπει να αντιληφθί, ότι έσωτερική άποκατάστασις και έσωτερική ομαλότης, δέν γίνεται χωρίς γόνημα. Χρήμα χρειάζεται, διά τήν άποκατάστασιν των συνκοινωνιών, τού σήμερον δέν άποφύγεται.

ΩΡΑ 5 ΠΡΩΙΝΗ
ΧΙΛΙΑ ΕΚΑΤΟΝ
ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ
ΑΕΡΟΠΛΑΝΑ
ΕΒΟΜΒΑΡΙΖΑΝ
ΤΟ ΑΝΝΟΒΕΡΟΝ

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, 19 Φεβρουαρίου. (15 Ραδ. Υπ.). Χίλια έκατον διαερα άμερικανικά βομβαρδιστικά έπληξαν σήμερον σιδηροδρομικά κέντρα και διοικητικούς σταθμούς εις Άννοβερν, Μπρούνσβικ. Μαγνητοβόρυν. Συμμερικά άε-

Τό Έλληνικόν δράμα άπό της Κρήτης μέχρι τού Λιβάνου

Πώς έστασίασε ό στόλος μας
είς τήν ΜΕΣΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

“Η έγκατάλειψις τού Στόλου μας άπό τήν Κυβέρνησιν. — Ένας Πρωθυπουργός ψευδόμενος. — Τό δθεν διάγγελμα άπό τά «Λευκά Όρη». — Πώς... δέν έσώθη ό Βασιλεύς άπό τήν αιχμαλωσίαν. — Πρωθυπουργικόν κήρυγμα ήττοπαθείας. — Η κόρη τού Ίσουδερού διορίζεται με 100 λιρών μισθόν μηνιαίως, άλλα διά τώ Ναυτικόν χρειάζονται οικονομία!

30Ν

Πώς ώργανώθη και έξερράγη τώ στασιαστικόν κίνημα τού ύποβρυχιού «Παπανικολής»

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ

“Η έξέγερσις τών γεννητών, που συνεκλήσασιν τόν Στόλον μας εις τήν Μ. Ανατολήν, συνεκλήσεται εις τήν άσκήσιν άπό τού Σαββάτου. “Οι ίδιότητες μέν και

κάποι δηλαδή τόν Στόλον μας σε άνηρία και παραμό, τού να άδηνόσασιν εις τήν άλυσιν του, έραίνεται να έπιτυχάνη. “Ο Άγγλος Ναύα

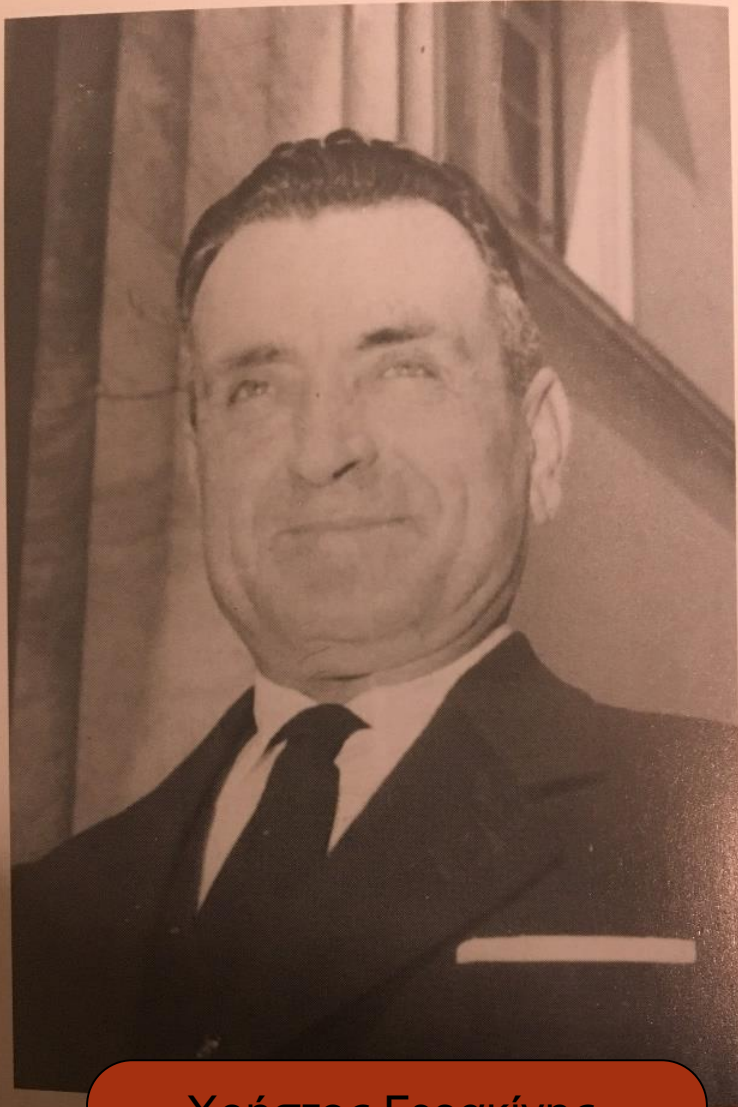
Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΙΜΑ
ΤΟΥΣ ΕΘΝΟΠΡΟΔΟΤΑΣ
Ο Δ. ΠΑΠΑΔΟΓΚΟΝΑΣ
ΕΓΙΝΕ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ

Είς τώ κυκλοφορήσαν χθές Τρίτον Τεύχος του δ’ άριθ. 181 της 7ης Αύγουστου 1945 φύλλον της ε’ Εφημερίδος της Κυβερνήσεως, δημοσιεύεται διάταγμα τού προέδρου της κυβερνήσεως ναύαρχου κ. Βενήγαρη, διά τού όποιου προάγεται μεταθανάτια εις τόν βαθμόν τού ύποστράτηγου ό συνταγματάρχης πεζικού Παπαδόγονας Διονύσιος.

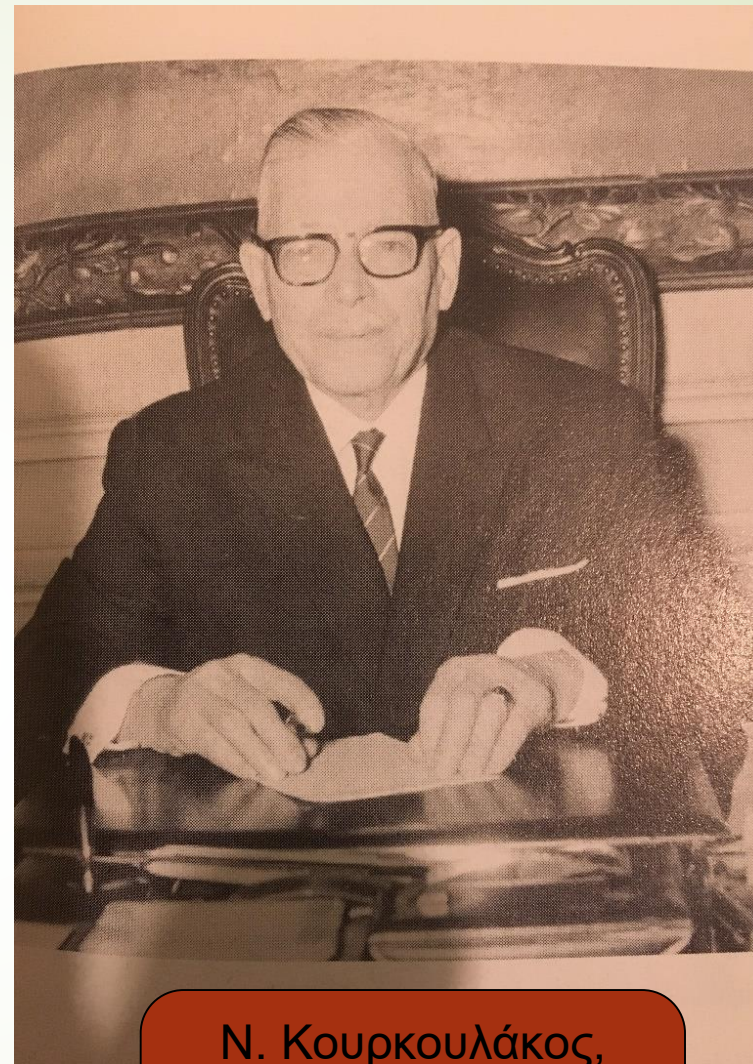
Ο Παπαδόγονας ήτο άρχηγός τών Ταγμάτων Ασφαλείας Πελοποννήσου. Διακατέσχε της καίτης ειχεν ύπογράψει ειδικήν συμφωνίαν με τόν Ιετόλδον στρατηγόν εις τας Καλάμας διά τήν διασύν τού κινήματος Άντιστάσεως. Βραδύταρον, μετά τήν πτώσιν της Ιταλίας, συνειργάσθη εναντίονα με τούς Γερμανούς, προς τόν αυτόν σκοπόν, άποφάσεις παρ’ αύτών και με πυροβολισμό, τούς άποφάσεις στείλει συγχαρητήρια τηλεγραφήματα εις τόν ήτληρ και ειχεν έκφωνήσθι έπαινητικόν κείμενον άπό ραδιοφώνου ύπέρ τών Γερμανών.

Διά τήν έξόχως γερμανόφιλον και άποφάσεις δράσιν του, ό Παπαδόγονας ειχεν άποφάσει να νομαστικώς ύπό της ελληνικής κυβερνήσεως έγλησ μάταια πόλεμον και συνεργήτης τών Γερμανών. Με άποφάσεις αυτή της ελληνικής κυβερνήσεως έγλησ στοποικήσθι έπαινητικόν κείμενον προς τόν ελληνικόν λαόν άπό τούς ραδιοφωνικούς σταθμούς Κάϊρου και Λούδινου.

Όταν τώ ύπό τόν κ. Κανελλόπουλον άιρέσιν της ελληνικής κυβερνήσεως άπεδιδόσθι εις Πελοπόννησον και τήν ήλευθέρωσιν, ό Παπαδόγονας μετά τών ταγμάτων του προέβλεπεν άντιστάσιν εις τας άπελευθερωτικές δυνάμεις, έξαναγκασθείς, συνάπει στρατιωτικήν πίεσιν και κατόπιν παύσθι να παραδοθί εις τούς Άγγλους. Έκτοτε έκπεπαιστωμένος προέβλεπε εις τας ελληνικές Άδελφούς. Κατά

Χρήστος Γερακίνης,
υφυπουργός
συγκοινωνιών στην
κυβέρνηση Παπάγου

Ν. Κουρκουλάκος,
διευθυντής της
Αγροτικής Τράπεζας,
1969

ΕΥΝΔΕΣΜΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΘΥΜΑΤΩΝ ΕΘΝΙΚΗΣ
ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ : ΛΟΦΙΣΚΟΣ ΤΟΥΜΠΑΣ 55 - ΤΗΛ. 20.004 & 22.112 - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Β. Ε. Ε. Ι. Υ. Ρ. Ε. Σ.
Π ρ ο σ π ι κ ή

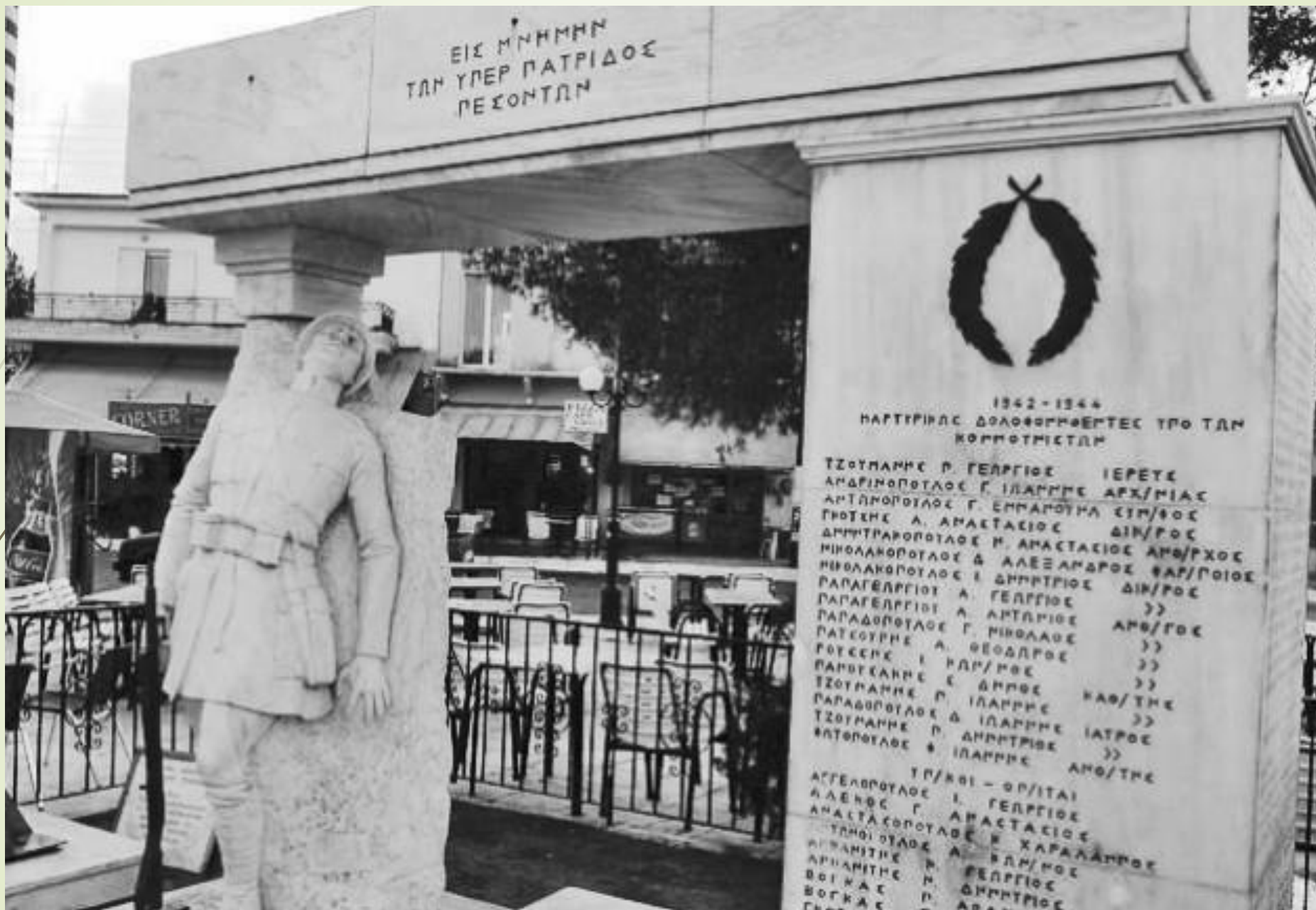
Κύριον

Ἀθαν. Μαλοῦχον

Δ/τὴν Ἰδιαιτέρου Γραφείου
κ. Ὑπουργοῦ Προεδρίας Κυβερνήσεως

Β. Ε. Ε. Ι. Υ. Ρ. Ε. Σ.

35. Ταγματасφαλίτες μεταμφιεσμένοι σε θύματα της «κόκκινης τρομοκρατίας»: ο «Σύλλογος αγωνιστών και θυμάτων Εθνικής Αντιστάσεως Β. Ελλάδος» του Φον Γιοσμά (1960-64), με έμβλημα τον πολεμικό «σιδηρένιο σταυρό» της Βέρμαχτ.

Συμπεράσματα - Σκέψεις

- Οι εκπαιδευτικοί δεν θα πρέπει να αποφεύγουν αλλά να συζητούν σχετικά θέματα στην τάξη
- Αναμένεται να λειτουργούν ως διαμεσολαβητές απέναντι στις δημόσιες χρήσεις της ιστορίας
- Λόγος και γλώσσα, ιστορικές συγκρίσεις και αναλογίες θα πρέπει να εκφέρονται /επιχειρούνται με μεγάλη προσοχή
- Προκατάληψη, πόλωση, χειραγώγηση και προπαγάνδα: προσοχή: it's a fine line!
- Μεγάλη πίεση στους εκπαιδευτικούς (κοινωνία, αρχές, media)
- Προβλήματα στην ερμηνεία και κατανόηση εννοιών όπως: μνήμη, παρελθόν, ιστορία, δημόσιες χρήσεις της ιστορίας,

Ερωτήματα:

- Είναι η σχολική ιστορία η Δημόσια Ιστορία της πολιτείας; (Χ. Αθανασιάδης, 2015);
- Πώς συγκροτείται η δημόσια σφαίρα στην τάξη (ή μπορεί μια τάξη να προσεγγιστεί ως δημόσια σφαίρα);
- Διασάφηση της εννοιολογικής σχέσης: ο εκπαιδευτικός ως διαμεσολαβητής ο οποίος προωθεί τη σύνδεση και διάδραση ανάμεσα σε έννοιες πρώτου (γεγονότα, περιγραφές, χρονολογίες) και δεύτερου επιπέδου (τεκμηρίωση, αξιολογικές ερμηνείες, ηθικές διαστάσεις).
- Ο εκπαιδευτικός, ως μια ιδιότυπη μορφή **δημόσιου ιστορικού**, έχει την ευθύνη της οικοδόμησης μιας ποιοτικής ιστορικής εκπαίδευσης και συνείδησης.

Η Ιστορία ως
Βιογραφία του
Έθνους λοιπόν ή
(και) η εικόνα μας
στον καθρέφτη
και ο σκελετός
στο ντουλάπι;

Σας ευχαριστώ